

PROSTOR V NOVIH POGOJIH

V sodobnih pogojih globalizacije, regionalizacije in individuacije dobiva prostor v katerem živimo in bivamo nove pomene. S precejšnjo gotovostjo lahko rečemo, da je med glavnimi vzroki napredek tehnologij (tako proizvodnih kot tudi prevoznih in sporočilno posrežovalnih in s tem povezane nove razsežnosti prostorsko-časovnega razmerja (v vse krajšem času obvladujemo vse večji prostor in tako z večjo varnostjo, udobnostjo in učinkovitostjo vse bolj premagujemo 'prostorsko trenje' kot večno določilo obsega in značaja antropogenih prostorskih struktur). Drugi vzroki so tudi v prepoznavanju in novem osmišljanju homogenih krajinsko fiziognomičnih, socialno ekonomskih in kulturnih regij kot (kulturno eksistenčno 'obrambnih' ali ustvarjalno 'napadalnih') okopov v srečanjih z globalizacijskimi procesi v čisto določenem prostoru in končno v vse večjem pomenu mest kot krajev in okolij vsakršnih inovacij in vozlišč dejavnikov ustvarjalnosti, ki se morajo (ali hočejo) odzivati zahtevam globalizacije. V tem sestavku bomo največ govorili o *urejanju* prostora oz. o tistem njegovem vidiku, ki zadeva mesta, za ta vidik pa še vedno ni boljšega izraza kot je *urbanizem*. Zaradi tega bi se naslov tega sestavka lahko tudi glasil *urbanizem v novih pogojih*.

Osamosvajanje Slovenije in povezovanje naše države v evropski prostor za urbanizem ne predstavlja kakšnih posebno novih pogojev. Že v nekdanji Jugoslaviji je urejanje prostora sodilo med izvirne pristojnosti republik in avtonomnih pokrajin. Tudi integriranost prostorskega planiranja, in z njim urbanizma, v sistem *družbenega planiranja*, ki se je zgodilo nekako po letu 1975, ni bistveno spremenila tega dejstva. Republike so ob 'okvirnem' zveznem zakonu normirale in operacionalizirale svoje planske sisteme in, zlasti na področju urejanja prostora, upoštevale doseženo raven stroke in uprave. Velja tudi spomniti, da smo bili prostorski planerji in urbanisti od vsega začetka odkrito kritični zaradi zapletenosti predpisanih postopkov izdelave in sprejemanja planov in še posebej do ritualov 'družbenega dogovarjanja' in 'samoupravnega sporazumevanja', ki sta se morda pojavila tudi zaradi sočasnih kritik *vseobsežnega* in statičnega planiranja, kakršne so pisali Bolan, Banfield in Braybrooke, Lindblom in drugi. Razvoj naše urbanistične strokovne doktrine je vse od zgodnjih 50-tih let skušal spremljati razvoj v razvitih zahodnoevropskih državah (in kasneje tudi v ZDA)... Zanimiva je tudi okoliščina, da se institucionalizacija evropske 'naddržave' tudi ogiba (legislativnega) predpisovanja sistemov in postopkov urejanja prostora in se celo organizacije lokalne samouprave na tem področju dotika le posredno. Države Evropske zveze ohranjajo na tem področju svojo polno suverenost, spoštovana pa je tudi (tradicionalna evropska) municipalna avtonomija. Ni treba posebej razlagati, da se velika večina prostorsko planerskih dejavnosti dogaja na lokalni ravni in zlasti v

* Mag. Vladimir Braco Mušič, diplomiran arhitekt.

mestih ter okoli mest. Pri tem je seveda razumljivo, da so se v Evropi poenotili in se bodo tudi vnaprej unificirali ali vsaj usklajevali različni tehnični standardi za kakovost okolja, urbane in dr. infrastrukturne sisteme, izvedbene procedure (razpisi!) in podobno, kar pa je zaradi naraščajočih precomejnih vplivov onesnaženja okolja in delovanja omenjenih sistemov, samo dobro...

Zelo pomembne razlike med nami in našimi vzorniki pa nastajajo v procesu *preobrazbe družbeno političnega sistema*, ki poteka pri nas vzporedno z osamosvajanjem in povezovanjem v evropskem prostoru. Poenostavljeno in (ne)razumljeno razvijanje demokratičnega sistema in (močno liberaliziranega) tržnega gospodarstva ter slabo premišljena reforma državne uprave in zlasti lokalne samouprave se pri nas kažeta v nazadovanju ali celo razsulu *prostorsko razvojnega programiranja, stavbno zemljiške politike, dolgoročnega prostorskega planiranja* (za skupne interese) in *strokovnih (ter upravnih) služb*, ki obravnavajo posege v prostor. *S tem se je povečala samovolja v prostoru, mesta se, pod vplivom novih gospodarskih dejavnikov, funkcionalno in oblikovno preobražajo brez celovitih presoj o dolgoročnih učinkih na prostor in na socialno prostorske skupnosti, z resnimi zastoji pa imamo opraviti tudi na tako vitalno pomembnih področjih, kakršna so neprofitna stanovanjska gradnja, izboljševanje okolja, komunalno tehnične storitve in podobno.* Smotrno urbanistično delo je zavrla tudi ne dovolj premišljena denacionalizacija mestnih zemljišč in nepremičnin, ki onemogoča kompleksno izgradnjo ali prenovu funkcionalnih in morfoloških urbanih celot in pripravo adekvatnih zazidalnih načrtov. Na teh področjih, zlasti pa v 'gospodarjenju' z mestnimi zemljišči, se vračamo v razmere, kakršne so bile v razvitejših državah Evrope ob začetku tega stoletja. Poseben problem predstavlja *zamujevanje nove urbanistične zakonodaje*, ki bi morala odraziti spremenjeno gospodarsko in politično realnost ter sprožiti revizijo močno zastarelih temeljnih prostorskih planskih aktov, t.j. prostorskega plana občine (še vedno imenovanega 'prostorski del dolgoročnega plana'), generalnega urbanističnega načrta mesta (ki se še vedno imenuje 'urbanistična zasnova') in 'prostorsko ureditvenih pogojev'. Le-ti so - v novih pogojih - zaradi svoje priročne ohlapnosti v zemljiško gospodarskih in implementacijskih mehanizmi postali prevladujoči urbanistično usmerjevalni inštrument (praviloma kadrovskih, glede avtoritete pa oslabljenih ter v pogledu pristojnosti razdeljenih strokovnih služb upravnih enot in občin). Tako se zelo pomembne in za funkcionalno ter oblikovno strukturo prostora daljnosežne odločitve sprejemajo brez širših preveritev, prostorsko in vsebinsko zoženo, parcialno. To seveda ni *inkrementalizem*, kakršnega je npr. zagovarjal Banfield ob predpostavki obstajanja fleksibilnega strateškega koncepta ureditve velikih prostorskih sistemov ali kakršnega so zagovarjali keynezijanci, ki so prisegali na samoreglativno moč finančnih vzpodbud za usmerjanje prostorskega razvoja.

Negativni pojavi, ki so se v urbanizmu pojavili ali poglobili po osamosvojitvi Slovenije in bodejo v oči ob primerjanju z Evropo, so že bili predmet zavzetih razprav na strokovnih srečanjih urbanistov. Vendar ne bo odveč, če jih ponovno osvetlimo. Pri tem se ne bomo dotikali nekaterih širših z vidika družboslovja posebno važnih vprašanj 'tranzicije po naše', ki pa imajo tudi svojo urbano ali urbanistično dimenzijo. Taka vprašanja so: visoka in naraščajoča stopnja urbane

brezposelnosti, (ki ni le tista iz Pasti globalizacije) naraščajoča socialna neenakost in nove krivice, ki se dogajajo najemnikom privatiziranih stanovanj ali poslovnih prostorov, zaostrevanje socialno prostorske segregacije, fetišiziranje trga na področjih, ki so celo v Ameriki spoznana kot področja neperfektnega trga (stanovanjsko in komunalno gospodarstvo, zdravstvo in druge javne službe), menjava vrednot, ki vpliva na nerazumne razsežnosti potrošništva (luksuzni avtomobili, luksuzna stanovanjska in rekreacijska oprema) ter na sebičnost in snobizem, ki imata tudi svojo prostorsko dimenzijo, ko se izrazita v obeh razvpitih 'sindromih' LULU (Locally Unwanted Land Uses) in NIMBY (Not in My Backyard) ter še mnoga druga: ksenofobija, domačijska ideološka navlaka ter krepitev misticizma, spet z njim lastnimi prostorskimi odrazi v prvinah, ki tvorijo identiteto mestne in kulturne krajine.

Za aktualno (ne)učinkovitost našega urejanja prostora so pomembni tisti vidiki procesa *demokratizacije*, ki povzročajo ostro in izključujočo strankarsko delitev v mestno upravnem delovanju. Medsebojne blokade županov in mestnih ali občinskih svetov, ključovalna strankarska preglasovanja pri čisto urbanistično tehničnih vprašanjih, slabitev avtoritete strokovnih služb, ki jih nekateri identificirajo s 'silami (politične) kontinuitete', nasprotovanja uresničevanju prepotrebne regionalne upravne instance itd. so pojavi, ki jih večji del razvite Evrope ne tolerira. Razvijanje *tržnega gospodarstva* se, ob vseh hvalevrednih dosežkih proizvodne in ponudbene diverzifikacije, porastu delovne motiviranosti ipd., pri nas kaže tudi v izsiljevanju trenutno, in podjetniško, najcenejših prostorskih rešitev proizvodno in storitveno obrtnih obratov ali celo con, ki vnašajo neskladnosti v dolgoročno pogojeno rabo prostora. Dober primer je izsiljevanje nove industrijske cone v opuščenih vojaških skladiščih v novomeški Žabji vasi, kjer so nekateri podjetniki dobili začasne in zelo cenene delovne prostore. Drug primer pa bi lahko bila 'tiha prekvalifikacija' ljubljanskih ali še kakih drugih industrijskih con v trgovinske in storitvene. (Morda pa gre pri tem za razmeroma zgodnje oznanilo sodobne deindustrializacije...) V zastareli slepoti komercialnega konjunkturizma se gradi preveč velikih Shopping Centrov, ki ob pojavu tujega kapitala pomenijo propadanje domačih trgovskih verig, na splošno pa postopno odmiranje mestnih središč, ustvarjanje novih prometnih problemov in še kaj (v vseh večjih mestih Slovenije). S svojevoljno in politično prestižno preobrazbo komunalnega gospodarstva le-ta uhaja nadzoru Mesta (klasičen primer je ljubljanski 'Holding')... In še bi lahko naštevali nove pojave, ki imajo negativen vpliv na prostorske strukture. Zagotovo pa ne bi bilo prav, če ne bi omenili še drugega, to pot uspešnega vidika tržne evropeizacije naših mest: več je urejenih fasad, veliko je bleščečih (in vedno novih) trgovinic ter prijetnih kavarnic, v katerih se prodaja ali razkazuje zadnja moda.

S premalo premišljeno *reformo državne uprave in lokalne samouprave* smo dobili naraščajoči centralizem in slabšo interresorsko koordinacijo na ravni države ter veliko število majhnih, na urbanističnem področju opravilno komaj sposobnih občin, na lokalni ravni. V evropskih razmerah nenavadna in predvsem nesodobna je delitev pristojnosti za urbanistična vprašanja med upravne enote, ki delujejo na sedežih nekdanjih občin in izdajajo upravna dovoljenja za lokacijo in graditev

objektov, in (nove) občine, ki naj bi načrtovale svoj prostor na podlagi zastarelih planskih dokumentov in v pogojih oslabiljenih ali neeksistentnih strokovnih služb. Nered pa je nastal tudi pri verifikaciji projektantskih organizacij, ki lahko tudi brez ustreznega urbanističnega znanja, izdelujejo urbanistične načrte.

V razviti Evropi velja že celo stoletje maksima, da urbanizem stoji in pade na *stavbno zemljiški politiki*. Pri nas pa je bila predkupna pravica (celo mestnih) občin potisnjena na zanemarljivo 6. ali 8. mesto med dejavniki, ki lahko razpolagajo z zemljiščem. V takih okoliščinah je seveda nemogoče pripravljati kompleksno izgradnjo, organizirati smotrne etape graditve mesta in se upirati uveljavljanju ožjih in kratkoročnih interesov pred širšimi, javnimi ali dolgoročnimi, ki naj bi zagotovili vitalne prostorske potrebe v normalnem razvoju mesta. Majhen korak naprej je bil narejen s tako imenovano 'zaščitno' zakonodajo, ki naj bi tujcem preprečila nakup zemljišč, ki ni v interesu nacije. Pozitivnih učinkov za urbanizem še ni opaziti, ne nazadnje zato, ker občine nimajo potrebnega denarja za nakup zemljišč 'na zalogo', ki je nujna za smotrno vodenje urbanistične politike. Proračunski kameralizem, ki se je razpasel v sklopu centralističnih teženj v državni upravi, pa je onemogočil tudi ustrezno financiranje komunalnega opremljanja zemljišč ali celo normalnega delovanja komunalnih organizacij v občinah in mestih.

O aktualnih problemih našega *stanovanjskega gospodarstva* je bilo, tudi v primerjavah s stanjem in trendi v razvitih državah Evropske zveze, še največ napisanega. Z vidika urbanizma v novih pogojih je morda najvažnejše, da zaradi številnih razlogov resno zaostaja za potrebami produkcija novih stanovanj, da je upočasnjena prenova in še posebej, občinski urbanizem ne more zagotavljati pravočasne kompleksne priprave zemljišč. V takih razmerah se ne gradi le premalo stanovanj, ampak se gradijo tudi stanovanja, ki so premajhna in bo onemogočen normalen demografski razvoj. Nedavno smo lahko prečitali podatek, da trenutna socialna in najemna stanovanjska gradnja v Ljubljani pokriva le desetino (!) potreb in novico, da smo z določenim pompom po dolgem času spet začeli graditi sosesko (Nove Poljane), ki dosega komaj tretjino velikosti sosesk, kakršne smo gradili med 60. in 80. leti. Zadeva je še toliko bolj resna, ker so stroški gradnje stanovanj pri nas sorazmerno zelo visoki in ker ne uspemo organizirati učinkovitega stanovanjskega varčevanja.

Akutna kriza globalnega ekosistema je v Evropi vzpodbudila zelo resno zastavljeno in zelo razčlenjeno dejavnost *varstva in izboljševanja okolja* na legislativni in operativni ravni. Normativno nominalno tudi pri nas nekako dohajamo doseženo stopnjo osveščenosti. Slabše pa je, ko uvidimo, kaj lahko naše občine in mesta v tem pogledu v resnici storijo na področju urbanizma in upravljanja mest, ki ju upravičeno uvrščamo med najmočnejši orodji za učinkovito varstvo in izboljševanje okolja. Zaradi podobnih razlogov, kakršni so bili že opisani, zaostaja graditev zmogljivih čistilnih naprav, obvezna zamenjava okolju neprijaznih tehnologij, delovanje nadzornih služb in uveljavljanje nekaterih že nostrificiranih evropskih okoljskih standardov. *Kakovost bivalnega okolja* pa je v sodobnih pogojih globalizacije gospodarstva in drugih vej človekove dejavnosti spoznana kot ena od *primerjalnih prednosti* v iskanju prostora za razvoj.

Vse to se dogaja ob naraščajočem spoznanju, da se Evropa spreminja iz Evrope držav v Evropo (transnacionalnih) regij in da je vse bolj mogoče zaznavati nastajajočo *Evropo mest*. Rastoči pomen mest kot samostojnih in/ali med seboj povezanih vozlišč (oz. omrežij) tehnološkega, gospodarskega, socialnega in splošno kulturnega napredka, je knjiga *Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru*, ki jo je uredil Zdravko Mlinar, zelo ustrezno poudarila, saj je problematiki *avtonomije in povezovanja mest* posvetila celotno IV. poglavje, oz. kar 67 od 365 strani, če ne štejemo pogostih posrednih referiranj na to problematiko v drugih poglavjih. Glavno težo razmišljanj v teh delih knjige vidimo v širših in splošnejših teoretskih razlagah socialno prostorskih odnosov v Mlinarjevem pisanju, a tudi v uvodnem poglavju Jana Makaroviča, predvsem pa v obeh uvodnih spisih Pavleta Gantarja in 'nove zvezde slovenske urbane sociologije' Marjana Hočevarja, ki ga odlikujeta zgledna erudicija in ažurnost v obravnavanju obstoječih tujih virov. Njihovim izvajanjem si ne bi upal niti oporekati niti bi jim mogel kaj prida dodati, čeprav sem se številnih vprašanj, ki se jih lotevajo, dotaknil tudi sam v poročilu o raziskovalni nalogi "Primerjalne prednosti Ljubljane v razvoju urbanih centrov regije Alpe-Jadran, (Urbanistični inštitut RS, Ljubljana 1993). Pomensko šibkejša, vendar za izmero naše *vsebinske* pripravljenosti za spopad z novimi izzivi zelo značilno in pomembno, pa je Hočevarjevo poglavje "Pregled in analiza nekaterih oblik nadnacionalnega povezovanja mesta Ljubljane". Ta del bi bil še bolj dragocen, če bi vseboval obširnejši prikaz ozadja in posledic povezovanja Ljubljane in nemškega Leverkusna ali bolje, domače farmacevtske industrije Lek in globalne firme Bayer-Pharma. Tu bi bila na primer priložnost, da bi se razpisali tudi o 'mestotvornosti' globalno že naravnanih ali celo uveljavljenih slovenskih podjetij, npr. Krke v Novem mestu, Uniorja v Zrečah, Gorenja v Velenju, Rotomatike v Idriji, Mure v Murski Soboti, Preventa v Slovenjem Gradcu, Alpine v Žireh ali še veliko drugih, med katerimi so tudi taki, ki so - mimorede povedano - morali spoštovati pravila just-in-time proizvodnje ali dobave celo med desetdnevno vojno. Sicer pa bi success stories takih, sicer pretežno majhnih podjetij, lahko prispevale svoje k diskurzu o sedanjem in bodočem urbanem omrežju Slovenije - na 'periferiji Evrope'. V tem kontekstu je seveda manj pomembno za kako natančno lego imenovanih mest gre, ko poskušamo opredeliti njihovo *podrejenost, prirejenost* (odnos do centrov, ki že imajo in bodo zagotovo obdržali) ali *nadrejenost*, na kar opozarja Gantar. Pomembnejša je njegova ugotovitev o vplivu teh in takih mest na regionalnih ravneh. To opazko lahko sklenemo z opozorilom, da so vsakršna omrežja, torej tudi urbana, soodvisna, čeprav je zagotovo lažje zakrpati nekaj oken v mreži kot pa nosilne niti ali glavne vozle, da o prepereilih mrežah ali mrežah vrženih za mreže drugih, niti ne govorimo...

Za nadaljna, bolj urbanistična, (tj. ureditveno akcijska) razmišljanja o *nalogah slovenskih mest pred izzivi novih povezovanj*, bi veljalo ubrati več poti v razponu med teorijo in prakso, vendar pa večino bliže iskanjem praktičnih rešitev. V polju teorije je npr. šele načeta pot do razumevanja novega *urbano regionalnega fenomena*. Ali naj ga definiramo z vplivnim območjem dejavnosti urbanega centra mestne regije in katerih dejavnosti? Ali z območjem zajemanja t.i. dnevne urbane populacije? Ali naj se zgledujemo po nemških Ballungsraume ali po definiciji

angleških FURs (Functional Urban Regions) ali po ameriških SMAs (Standard Metropolitan Regions)... In s čem prepričati naše ustavne pravnike, državno-zborske poslance, župane občin okrog naših večjih mest in tiste ministre, ki nagovarjajo bodisi liberalistične podjetnike ali ruralno parokialne volilce? Glede potrebnosti regionalne organizacije javnega obmestnega prometa, skupnega (transobčinskega) upravljanja z odpadki, izgradnje skupnih čistilnih naprav, smotrne racionalizacije zdravstvenih, izobraževalnih in drugih socialnih storitev v merilu širšega prostora ipd., je mogoče doseči načelno soglasje, ko pa pride do problema lociranja 'krajevno nezaželenih rab prostora' ali do odločanja o krčenju sedanjega vzorca prostorske distribucije, je soglasja (in razumnosti) konec...

Med še 'neubrane poti' teoretskega in na praktično aplikacijo naravnane raziskovanja, sodita tudi obe Gantarjevi vprašanji (na str. 142): a) "Kakšne strategije naj razvijejo slovenska mesta, da bi uspešno vključila globalne strategije v svoje razvojne koncepte ali pa se vsaj zadovoljivo soočila z njimi?" in b) "Kako se lahko povezujejo v nadnacionalna regionalna omrežja mest v Srednji Evropi, kjer lahko imajo določen vpliv in koristi od procesov menjave med temi mesti?" Ob čimprejšnji modernizaciji telekomunikacijskih, cestnih, železniških in letalskih povezav, menimo, da bi bilo potrebno največjo skrb posvetiti kakovosti izobrazbe in vzgoje (tuji jeziki in računalniško informacijska pismenost, svetovljanska odprtost ipd.) ter kakovosti bivalnega okolja, ki postaja eden od odločilnih kriterijev za oceno atraktivnosti neke lokacije. V tem kontekstu menimo, da je potrebno znova proučiti vse naše urbano regionalne aglomeracije v povezavi z bližnjimi prekomejnimi, podobno strukturiranimi prostori, npr. Obalno v povezavi s Trstom in zaledjem, Goriško-Vipavsko v povezavi z italijansko Gorico in Vidmom, Gorenjsko v povezavi z avstrijsko Koroško, Mariborsko metropolitansko območje v povezavi s prostorom, ki sega vse do Gradca itd., kajti v teh prostorih so ključne razdalje pod Blumenfeldovim 'normativom' 25 km ali 1/2 ure vožnje z javnim prometnim sredstvom, nekaj gospodarskih, kulturnih in drugih interakcij pa že obstaja. Mejam v tem kontekstu ne bi pripisovali tistega pomena, ki ga nakazuje Gantar ibidem. Na podoben način bi kazalo proučiti razvojne pogoje pomembnih slovenskih regionalnih središč, ki ne ležijo v bližini meje, vendar v primerni dostopnosti do večjih tujih metropolitanskih središč. Tu imamo v mislih zlasti Novo mesto glede na Zagreb pa tudi Mursko Soboto glede na urbano omrežje zahodne Madžarske, severozahodne Hrvaške in jugovzhodne Avstrije. Novo mesto, kot razmeroma osamljeno regionalno središče, ima še vmesno lego med Zagrebom in Ljubljano ter Celjem in Karlovcem, kar ni zanimivo le v kontekstu hierarhije v sistemu naselij, temveč še bolj v kontekstu multidimenzionalnih omrežij. Seveda nas tak tok razmišljanj vrača na problem prometnih komunikacij, a tudi na problem človeške komunikativnosti... Gantar pravilno, čeprav posredno, opozarja na hkratni pomen 'velikih' mednarodnih avtocestnih povezav in povezav med zdaj slabo povezanimi slovenskimi regijami, npr. Koroško in Dolenjsko, Posočjem in Ljubljano oz. Gorenjsko. Prav te povezave pa imajo tudi latenten širši pomen, npr. povezava med koroško skupino slovenskih urbanih centrov in Novim mestom bi bila hkrati povezava evropsko-avstrijske avtoceste v Labodski dolini z Belo Krajino, Karlovcem, Hrvaškim Primorjem in Dalmacijo... Na

tej potezi pa sta tudi Celje in Velenje...

Razmišljanja na 'projektni ravni' moramo zastaviti tudi na ravni mestnih regij in sicer z vidika dopolnil prostorski strukturi. V trikotu Jesenic, Bleda in Radovljice imamo še veliko praznino v (zelo dostopnem) geometrijskem središču med Lescami, letališčem in Vrbo. V trikotu, ki ga določajo Maribor, Ptuj in Slovenska Bistrica, imamo v 'Blumenfeldovih dimenzijah' prav tako prazno središčno lego med Pragerskim in mariborskim letališčem itd. V podobnih dedukcijah se nam odkrivajo privlačne praznine v prostoru, ki ga bodo odprla križišča in priključki našega avtocestnega sistema. Razvojne analogije, ki so nam pri roki v ZDA (Route 128 okoli Bostona) ali v Zahodni Evropi, nam zgovorno kažejo, da se take praznine v dobro dostopnem prostoru lahko zapolnijo na spontan ali na načrten način, a tudi to, da spontano 'polnjenje' v veliki meri preprečuje ali vsaj otežuje in podražuje načrtnega.

V projektno raven 'Gantarjevih strategij' sodijo tudi urbanistični projekti na mikroravni mesta. Tako bi moralo Novo mesto pravočasno ovrednotiti in načrtno razviti svoj vzhodni del prostora, kjer bo priključek na novo avtocesto in križišče z bodočo transverzalo Koroška - Bela Krajina in kjer je idealna lokacija za regionalno nakupovalno in storitveno središče, sprejemno središče tranzitnega turizma in območje urbanizacije najvitalnejšega predmestja. Na to območje se vežeta potencialna lokacija za Dolenjsko univerzo in stremljivo turistično središče Otočca. V Ljubljani imamo nekaj takih prostorov s sicer drugačnimi lokacijskimi določili in oblikovalskim potencialom, vendar s še večjim pomenom za evropeizacijo mestne podobe, npr. območje Vrbovja, tj. prostora kjer bi Ljubljana lahko 'prestolniško' pomestila nabrežje Save in med širnim rekreacijsko parkovnim območjem Roj in športnim parkom med obstoječim hipodromom in predvidenim centralnim stadionom. In še več, tu gre za težiščno lego v najvitalnejšem severnem območju metropolitanske regije (Domžale, Trzin, Kamnik). Identificirani pa so že bili tudi drugi prostori s podobnim potencialom, npr. 'južni center' v podaljšku Barjanske ceste, Dobrovska dolina v bližini trianglera avtocest in tržaške vpadnice, območje gradu Bokalce, območje Erbergovega gradu in parka v Dolu itd. Kompleksno načrtovanje takih potencialov zahteva politični konsenz, razsvetljene investitorje in čas. Po izkušnjah vemo, da bi za uresničitev morali pripraviti desetleten program, vsako odlašanje pa je treba prišteti desetletnemu projektному obdobju...

V trenutno nemoč za slog urbanizma, kakršnega nakazujejo zgornja razmišljanja, smo se lahko prepričali ob nedavnem pregledu 'raziskovalne' naloge, ki se je ukvarjala z razvojem stavbne in druge infrastrukture za državno upravo RS, (LUZ, Ljubljana 1997). Rezultat te naloge se je žal ujel med prakticistične preselitve posameznih ministrstev in vladnih služb ter jalovo razpravljanje o eventualnih vizijah racionalizacije, smotrnejše prostorske organizacije in - vsaj minimalne reprezentativnosti.

Naj sklenemo s prirejenim povzetkom nekaterih 'maksim sodobne graditve mest', ki jih je zapisal darmstadtски profesor Thomas Sieverts, (ZUKUNFTSAUF-GABEN DER STADTPLANUNG, Werner-Verlag Duesseldorf 1990). Graditev mest naj bi se sprostila togih soodvisnosti med prostorsko strukturo in merilom sprememb. Prostorska in časovna poselitev prostora ne sme presegati trenutnih oz.

spoznanih potreb. Sproščene ali na zalogo varovane površine naj bi bile v različnih velikostih, enakomerno razporejene in bi jih bilo mogoče prehodno rabiti za druge namene. Ob visoki stopnji delitve dela v specializirani družbi to pomeni, da ni mogoče za vsako dejavnost preskrbeti posebne zgradbe, temveč se bodo morale v istem zazidanem prostoru izvršiti različne dejavnosti. Pri tem bo časovno zaporedje rabe lahko urejeno v urah enega dneva, v tedenskem ali letnem ciklusu ali pa celo v časovnem razponu generacij in zgodovine.

Omenjeno *časovno zaporedje urbanih funkcij* si ne smemo predstavljati kot nekaj, kar bo imelo za posledico osiromašene zasilne rešitve, temveč kot nekaj, kar je mogoče kultivirati. Pomenski kodi pa bodo nastajali v kulturnih interakcijah med ljudmi in prostori, ki bodo vedno znova tehnično in kulturno prilagojeni.

Razmišljanje v dimenzijah časa se mora osredotočiti na nastajanje, rast in odmiranje dejavnosti ter bo, tako kot kategorije možnih rab in simbioze, vodilo k prostorskim strukturam, ki bodo v tem živem prehajanju morale služiti prav posebni nalogi, npr. nalogi podpore in varstva mlade dejavnosti. Le-ta bo po dozoretku odšla v druge, primernejše prostore. V tem vidi Sieverts razlog več za ohranjanje starih zgradb in kaj lahko mu pritegnemo, če pomislimo na naše obrtno-industrijske 'inkubatorje' v nekdanjih vojašnicah ali na gostače v stari kranjski Savi ali celo na 'prehodnost' Metelkove...

Grajene strukture morajo biti oblikovno in izrazno močne, polne pomenov in (celo) drage tako, da jih ni mogoče podreti brez temeljitega premisleka. Za najbolj trajne lahko označimo stavbe z močnim umetniškim in pomenskim nabojem, ki omogoča različne oz. spreminjajoče se interpretacije.

Tudi notranji strukturni red mestnih arhitektur bodočnosti naj bi bil zmožen različnih interpretacij. Znotraj oblikovalsko izrazitega, čitljivega in s kulturo časa zidave zaznamovanega ogrodja stavbe, je treba omogočiti funkcioniranje in razpoznavnost različnih dejavnosti. Fleksibilni prostorski okvir rab in interpretacij v daljšem časovnem obdobju je v začetku naložbeno zahtevnejši, vendar je s svojimi opulentnejšimi in vsestransko uporabnimi prostori trajnejši.

Življenska doba grajenih struktur naj bi bila, pač glede na programski namen in kulturni pomen, različno urejena. od vsega začetka bi lahko bili tudi določeni mestni infrastrukturni sistemi razstavljivi in zlahka odstranljivi ali zamenljivi. Grajene strukture morajo biti zasnovane za minimalne tekoče obratne in vzdrževalne stroške, za nizko porabo energije in bi morale čim manj obremenjevati okolje. *Trajnostnost* bi se morala odražati v možnosti 'reciklaže'.

Aktualni diskurz, ki ga ponovno odpira Mlinarjev zbornik *Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru*, nas pripelje še do številnih drugih velikih tem sodobnega urejanja prostora, na temo (fraktalnega) reda v kaosu raščenih urbanih struktur in na občutljivo temo primerne razmerja raščenih in načrtovanih struktur, na temo (sicer preoptimistično promoviranega) dela na domu, na temo sodobne urbane akulturacije in podobno ter, ne nazadnje, na temo relevantnosti diferenciacije med centrom in periferijo v pogojih visoke časovno-prostorske interakcije, ki jo omogočajo moderna informacijsko komunikacijska sredstva, ki pogojujejo prevladujoče človeške in družbene vrednote. Mesto, ta 'največja iznajdba človeka', (po)ostaja ena od osrednjih tem razmišljanj o naši skupni prihodnosti.